

Zpravodajské služby

(Multioborový pohled na problematiku)

V českém prostředí lze nalézt různé učebnice a odborné publikace věnované konkrétním aspektům zpravodajské činnosti, včetně vojenského zpravodajství, nicméně ve větší míře chybí odborné práce s širším přesahem, tedy zaměřené na souhrnné pojednání o zpravodajských službách různých typů a jejich roli v bezpečnostním systému i společnosti. V dílčích studiích se touto problematikou zabývali především Petr Zeman, Karel Zetocha či Ladislav Pokorný. Právě poslední z jmenovaných expertů je i autorem monografie „Zpravodajské služby“, kterou vydalo pražské nakladatelství Auditorium. S ohledem na dosavadní stav poznání této problematiky v ČR se jedná o jistý úvod do prostředí zpravodajských služeb, přičemž celá druhá část knihy je věnována těmto institucím v ČR.

Zpravodajské služby jsou důležitou součástí bezpečnostních systémů a hrají od starověku významnou roli i ve vojenské oblasti. Jejich výzkumu se věnují různé vědecké obory a v posledních desetiletích se zvláště v západní Evropě rozvinula i disciplína nazvaná „intelligence studies“, která se z multioborového pohledu pokouší o komplexní podchycení fenoménů souvisejících s natolik specifickými institucemi, jakými zpravodajské služby jsou. Rozvoj vědeckého bádání v této oblasti byl podpořen i vznikem specializovaných recenzovaných časopisů a samozřejmě vydáním mnoha monografií a sborníků. Ladislav Pokorný se zkušenostmi z působení ve zpravodajské službě – konkrétně BIS – i s praktickou i vysokoškolskou výukou o daném tématu – patří mezi ty nejpopulanější, jež mají co dané tematické říci.

S ohledem na charakter časopisu Vojenské rozhledy je recenze výše uvedené knihy zaměřena na její vojenskou dimenzi, tedy na činnost zpravodajských služeb ve vojenském prostředí. Je však třeba upozornit na to, že kniha se zabývá všemi státními zpravodajskými službami, včetně civilních. Současně je třeba zmínit, že řada atributů činnosti, kontroly a právní úpravy, je společná jak pro vojenské, tak pro civilní zpravodajské služby.

Knihy je rozdělena do dvou základních částí. První se věnuje zpravodajským službám ve světě, druhá (jak již bylo uvedeno), zpravodajským službám v ČR. V rámci výkladu o zpravodajských službách ve světě jsou nejprve představeny problémy s obecným vymezením zpravodajských služeb a následně je zařazena podkapitola o jejich klasifikaci. Zde jsou vymezeny i vojenské zpravodajské služby na základě toho, že se „zabývají problematikami, které se týkají obranyschopnosti země, obranným průmyslem, různými oblastmi vojenství a utajovanými informacemi v oblasti obrany“. Klasifikační osy však vedou nejen po linii vojenská civilní – civilní zpravodajská služba, ale i po linii vnější – vnitřní působnost a ústřední – rezortní zařazení. Na základě těchto typů pak vznikají i různé systémy zpravodajských služeb v konkrétních zemích.

Autor dále popisuje vztah zpravodajských služeb k jiným bezpečnostním aktérům, přičemž s ohledem na aktuální dění v ČR je jistě zajímavá zmínka na str. 37. Podle

některých autorů se do budoucna může rozšiřovat model zpravodajských služeb s výkonným vyšetřovacími pravomocemi (přestože doposud je tento model aplikován především v zemích s deficitem demokracie, jak autor uvádí). Z pohledu recenzenta lze s tímto tvrzením souhlasit a lze se i domnívat, že v souvislosti s výskytem velkých korupčních kauz či podezřením na ně (a to i v rezortech obrany v našem geopolitickém prostoru) by mohly být tyto snahy o propojení policejních a zpravodajských kompetencí deklarovány i na politické úrovni. Tím ovšem nemá být řečeno, že je to trend žádoucí, protože v sobě skrývá značná rizika zneužití informací a represivních kompetencí.

Autor na str. 38 uvádí, že v ČR je důkazní použití informací – speciálně zpravodajské techniky (záznamu odposlechů komunikačního provozu) – pořízených zpravodajskými službami nepřijatelné. V tomto kontextu by ovšem bylo zajímavé analyzovat i odůvodnění Nálezu Ústavního soudu 1. ÚS 3038/07 z 29. 2. 2008 (které Pokorný cituje na jiném místě knihy). V tomto odůvodnění sice byla zamítnuta použitelnost takto získaných důkazů od Vojenského obranného zpravodajství v údajné korupční kauze proti domnělé pachatelce v trestním řízení ze strany útvaru odhalování korupce a finanční kriminality SKPV Policie České republiky, nicméně ÚS nechal v bodu 31 otevřenou otázku využití takových důkazů v případech terorismu.

Další kapitoly jsou věnovány kontrole činnosti zpravodajských služeb, organizaci a institucionálnímu rámci jejich koordinace a právní regulaci existence a činnosti těchto institucí. Autor se výrazně nechává inspirovat přístupy a doporučeními ženevského Centra pro demokratickou kontrolu ozbrojených sil, což je patrné i pro jeho vymezení legitimacy zpravodajských služeb.

Druhá hlavní část Pokorného knihy začíná kapitolou o vývoji úpravy zpravodajských služeb na českém území v moderní historii, přičemž tato kapitola je rozčleněna na podkapitoly o vývoji civilní vnitřní služby, civilní vnější služby a vojenského zpravodajství. Ve „vojenské“ části autor připomíná existenci odděleného vnějšího a vnitřního vojenského zpravodajství v komunistické éře, kdy výzvědná služba Generálního štábu působila v rezortu obrany a Vojenská kontrarozvědka byla součástí Státní bezpečnosti v rezortu vnitra. Popisuje i polistopadové peripetie kontrarozvědky a následný vznik a obsah zákona č. 67/1992 Sb., o Vojenském obranném zpravodajství. Pokorný se zabývá i tím, co nazývá „zvláštní asymetrií“, kdy po přijetí zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách bylo stanoveno, že Vojenské zpravodajství tvoří Vojenská zpravodajská služba a Vojenské obranné zpravodajství.

Vojenské zpravodajství sice mělo v letech 1994–2005 jednoho ředitele, avšak – jak Pokorný píše: „Jemu podřízení ředitel VZS a VOZ mu podléhali pouze metodicky a po velitelské linii, nikoliv v oblasti odborné činnosti jimi řízených celků.“ (str. 76). Autor v této souvislosti cituje i známou sarkastickou větu z tehdejšího žargonu zpravodajské komunity v ČR: „V zákoně jsou tři zpravodajské služby, ve skutečnosti jsou čtyři a mají pět ředitelů.“

Pokorný se nakonec dostává i k přijetí zákona č. 289/2005 Sb., o vojenském zpravodajství, i k přijetí některých souvisejících zákonů, které vyřešily předchozí problematickou situaci a dotvořily systém zpravodajských služeb v ČR do jeho současné podoby. Autor pak v dalších podkapitolách může odděleně analyzovat jednotlivé aspekty činnosti Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace a Vojenského zpravodajství.

U uvedených institucí je popisována a v řadě pasáží knihy i srovnávána jejich působnost, odpovědnost za jejich činnost, kontrola této činnosti, jejich oprávnění (značná pozornost je pochopitelně věnována specifickým prostředkům získávání informací) a postavení jejich příslušníků. V závěru pak autor shrnuje hlavní teze své knihy.

Ta je určitě přínosným počinem a lze doufat, že na ni budou navazovat další práce rozvíjející „intelligence studies“ v českém prostředí. Publikace by však mohla obsahovat více praktických příkladů. Pokud jsou v ní citovány různé právní případy, nebylo od věci čtenáři podrobněji prezentovat, čeho se konkrétně týkaly nejen po právní, ale i po obsahové stránce. Tím by se více pootevřel vzhled do problémů, které jsou knize popisovány a analyzovány. Na knize je patrna dominující právní perspektiva, to je však konstatování, nikoliv kritika. Kniha je pro český knižní trh i odbornou diskuzi rozhodně podnětná a potřebná.

Monografie Ladislava Pokorného může být využita jak v rámci teoretického výzkumu zpravodajských služeb a jejich právní úpravy, tak i pro praktickou činnost v prostředí těchto služeb, případně jako vysokoškolská učebnice v oborech, které se danému tématu věnují. Cennou pomůckou však může být i pro širší odbornou veřejnost, včetně novinářů, kteří o této citlivé a atraktivní tematice (leckdy nepříliš fundovaně) informují.

dr. Miroslav Mareš

Ladislav Pokorný: Zpravodajské služby. Praha: Auditorium, 2012, 150 s., ISBN 978-80-87284-21-6.

Při ozbrojeném konfliktu takového rozsahu, kdy bude ohrožena svrchovanost a územní celistvost České republiky, jsou nasazeny všechny síly a prostředky ozbrojených sil České republiky včetně využití branné povinnosti.

Pro kolektivní obranu podle článku 5 Severoatlantické smlouvy poskytuje Česká republika pozemní a vzdušné síly předurčené k tomuto účelu v rámci obranného plánování NATO, jejichž základ tvoří brigádní úkolové uskupení na bázi mechanizované brigády.

Pro mezinárodní operace ke zvládnutí krizí je Česká republika v závislosti na charakteru situace schopna souběžně nebo postupně vyčlenit:

- praporeční úkolové uskupení pozemních sil, nebo ekvivalent vzdušných sil, s rotací po šesti měsících, v rámci tohoto nasazení jsou ozbrojené síly České republiky schopny poskytnout velitelství pro mnohonárodní úkolové uskupení, a to až po dobu jednoho roku,
- rotační úkolové uskupení pozemních nebo vzdušných sil s rotací po šesti měsících,
- uskupení do velikosti odpovídající prapore, která jsou určena do pohotovosti sil rychlé reakce NATO (NATO Response Force) nebo EU (EU Battle Group).

Česká republika je schopna přispívat i do dalších operací speciálními uskupeními nebo skupinami odborníků, a to například speciálními jednotkami a expertními týmy v oblasti výcviku a vojenského poradenství.

Z Obranné strategie České republiky, chváleno vládou ČR 26. 9. 2012.